

Román nemzetiségű katonák a szabadságharc honvédhadseregében

Tény, hogy az 1848–49-es szabadságharc hadtörténelmének vizsgálatánál jelenleg valódi csemegének számít bármilyen alakulat, vagy a tisztikar nemzetiségi hovatartozásának elemzése. Ennek ellenére előadásomra nem annyira az adatok halmaza, mint inkább elemző gondolatok összessége lesz jellemző. Ennek oka valószínűleg nem a fellelhető adatok szűkösségében, mint inkább azok eddigi kisebb mértékű kutatásban keresendő. A szabadságharcot követő évtizedekben született történeti munkák, publikált honvédnaplók, beszámolók, többségében a nemzetiségek magyarságellenes küzdelmével találkozunk, vagy talán csak említés szinten számolnak be egyes csapattestek, újoncok identitásbeli hovatartozásáról. Az elmúlt politikai éra marxista történészei az imént említett publikációkból kiragadott tényeket csak mint bizonyítékokat használták. Megjegyzem: egy valóban nemes cél, az egykor egymással ellenséges népek kibékítése érdekében. Így talán érthető, hogy a publikált adatok kompilációjával készült dolgozatom elsősorban inkább saját elemzésem és kérdéseim tárházának tekinthető.

Ha az 1848–49-évi katonai eseményeire a szabadságharc mellett egy másik, rá jellemző elnevezést keresünk, a *polgárháború* szó mellett keresve sem találunk jobbat. Sajnos az ország polgári vezetésének mindvégig figyelembe kellett vennie a nemzetiségi problémákat, holott pont a bukás előestéjén, a nemzetiségi vezetőkkel lebonyolított tárgyalásoknak köszönhetően Szegeden létrejött nemzetiségi törvény létrehozása világított rá: az ellenségeskedés kiiktatására hamarabb is sor kerülhetett volna. A mai hadtörténészek álláspontja szerint a magyar katonai hadvezetésnek viszont nem annyira figyelmet, mint inkább katonát kellett szentelnie a nemzetiségi területek pacifikálására: az összes haderő 15-20%-át, azaz 22-30 ezer embert.¹ Vészesen nagy szám ez, ha tudjuk, hogy a szerb, szlovák, román felkelőkkel kibékülve minimum

¹ HERMANN RÓBERT: *Hatvani Imre szabadságharcvezér és az abrudbányai katasztrófa*. Actas, 1992/1–2. Szeged, 5. p.

még egyszer ugyanekkor katonanyagra tehetett volna szert a honvéd-hadsereg. Inczedy László őrnagy például 1849 májusában 30-40 ezer,² Kemény Farkas ezredes egy hónappal később pedig 70 ezerre³ taksálta az Erdélyi Érchegységben ellenünk harcoló román felkelők létszámát. Ennek ellenére minden magyarországi náció önkéntesei alkottak kompakt honvéd alakulatokat a magyar hadseregben. Bona Gábor történész megállapítása szerint a magyar hadsereg állományának 40%-át (80 000 fő) a nemzetiségiek adták⁴ és általánosan elfogadottnak tűnik az a nézet is, hogy a lakossági számarányok alapján a katonaillesztés szempontjából a szlovák népesség a magyart is megelőzve az első helyen áll. Kovács István 40 ezerre teszi a magyarok mellett harcoló szlovákok számát.⁵ Ettől némileg eltér a hosszú és alapos kutatásokat végző Bona Gábor adata: szerinte csak 30 ezer katonát említhetünk szlovákként.⁶

Az előadás témájául választott román nemzetiség meglepő módon szintén hasonló létszámmal vette ki a részét a harcokból. 25 ezer román katona kockáztatta életét a magyar zászlók alatt, de rögtön hozzá kell tennünk, hogy nem feltétlenül kifejezetten magyar érzelmű önkéntesként.⁷ E kijelentés megértéséhez szükséges tudnunk, hogy a honvéd-hadsereg állományának jelentős részét olyan újoncok alkották, akik az 1848. augusztus 23-i, valamint az 1849. április 24-i törvény alapján sorozással vonultak be a seregbe. Kisebb, de katonailag igen fontos részét képezték továbbá a császári és királyi hadseregből 1848 októberében átállt sorkatonák. A román legénységű csapatok honvédkötelékbe lépésének motivációit keresve azonban még mindig elégtelen ezen fogalmak tisztázása. Míg a szerb honvédeket említve elég szinte csak a görögkeleti – katolikus vallási különbségre gondolni, a túrmezei horvátok magyarbarát kis csapata esetében a gazdasági motiváltságra felhívni a figyelmet, a szlovákoknál pedig a Magyarországra törő szlovák légio tagjainak csehországi tanulóveire gondolni, addig a román ajkú harcosokat származási helyük alapján feltétlenül ketté kell választanunk: nagyobbik

² Hermann: i. m. 47. p.

³ Hermann: i. m. 51. p.

⁴ BONA GÁBOR: *A szabadságharc fegyveres ereje*. Hadtörténelmi Közlemények, 1998. március, 18. p.

⁵ KOVÁCS ISTVÁN: *A légio*. Bp., 1989, 61. p.

⁶ Bona: i. m. 18. p.

⁷ Uo.

részük magyarországi (partiumi, bánáti, szatmári), kisebbik, ha nem elenyésző hányaduk pedig erdélyi születésű volt.

Az erdélyi és anyaországi viszonyok minden területen és minden tekintetben különböztek egymástól. Erdélyben nem alakult ki a magyarhoz hasonló nagybirtokrendszer, de sokkal nagyobb volt az úrbéres földek aránya, tehát kisebb jobbágyi tömegre hatott a feudális szolgáltatások május végi eltörlése. Ráadásul egyes vidékekre el sem juthatott a Magyarországgal történő egyesítést kimondó kolozsvári diéta rendelete: Küküllő és Alsó-Fehér megyében egyes falvak lakosai például nem engedték meg szolgabírájuknak a kihirdetést, arra hivatkozva, hogy ők néhány héttel korábban a román értelmiségi központnak számító Balázsfalván esküt tettek arra, hogy azontúl nem ismerik el a magyar közigazgatást.⁸

Mi történt Balázsfalván 1848. május 16-án, aminek hatására az erdélyi jobbágyság többségét kitevő román parasztok ezrével zarándokoltak később egy nászódi császári határőr alezredes, Karl Urban táborába, hogy a császár katonájává válhassanak.

Balázsfalván 40 ezer résztvevő 16 pontban megfogalmazta a politikai nemzetté válás azon követeléstervezetét, amely alapján joggal állíthatjuk: a nemzeti érdeket a társadalmi érdek előterébe helyezték. Az erdélyi románok egyik szellemi vezére, Simion Bărnutiu – „a szabadság nemzetiség nélkül olyan, mint a test lélek nélkül”⁹ felkiáltással – ekkor még átkot mond minden olyan román fejére aki a politikai nemzetté válás elfogadása előtt tárgyalásokba bocsátkozik Kossuth kormányával. Egy év elteltével, március 28-án Bădenben a havaselvi gondolkodó, George Magheru tábornok már az ellenkezőjét fejtegeti: „A román nép szükségét érzi, hogy cserben hagyjon egy álnok barátot, hogy egy lojális ellenséghez közeledjék.”¹⁰ Az álnok barát természetesen a császár. Ion Ghica, Nicolae Bălcescu bukaresti egyetemi tanára is arra a következtetésre jut, hogy ha a románok a magyarok mellett harcolva győznek, igényt formálhatnak a nemzeti követeléseik teljesítésére, ellenben a császár mellett ezt soha nem kapják meg.

⁸ *Erdély története*. III. köt. Szerk: KÖPECZI BÉLA. Bp., 1987, Akadémiai Kiadó, 1380. p.

⁹ SPIRA GYÖRGY: *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországn.* Bp., 1980. Kossuth, 51. p.

¹⁰ CHERESTEȘIU, VICTOR: *Románok és magyarok*. Bukarest, 1948, 327. p.

Természetesen szó sincs róla, hogy csupán a származási helyszínre egyszerűsítsük le a magyarok mellett, és ellenük harcoló románok közötti különbséget, mégis egyértelmű, hogy a legfontosabb orientációs irányvonal a két nézet között: a román nép politikai nemzetként való elismerésének elodázása, a status quo ante elfogadása. Ezt bizonyítja, hogy az 1848 áprilisában a pesti forradalmi ifjak által börtönéből kiszabadított Eftimie Murgu liberális ügyvéd, későbbi képviselő által június 27-re a partiumi Lugosra összehívott kormánybarát népgyűlésen fontolgatták egy román kapitányság létrehozását, de végül annak korai követelését belátva lemondtak róla.

A területi és széleskörű nemzeti autonómia elodázásának ezenkívül természetesen több konkrét okát is megfogalmazhatjuk: az egymillió háromszázévezres Királyhágón inneni románnak értelmetlen lett volna olyan többségi jogokat követelni, amelyekre jogosan tartott igényt a lakosság 60%-át kitevő erdélyi románság. További szempont, hogy a Partium és Temesköz aránylag kisebb térségében egyáltalán nem jelentkezett az úr–jobbágy ellentét magyar–román vonulata. Úgyszintén érdemes felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy ami a nagypolitikában szerb–magyar feszültségként generálódott, az a gyakorlatban a német–román–magyar lakosság és a helyi rác, valamint rablási szándéktól hajtott szerbiai önkéntesek közötti fegyveres konfliktusként csapódott le. Az Erdélyen kívül élő románok fő ellensége az a nagyszerb törekvés volt, amely a létrehozandó Vajdaság központjának a főleg németek és románok által lakott Temesvárat szemelte ki, amely igényt tartott románok által lakott területekre is, és amelynek harcosai 1848 májusában először egy román falut raboltak ki majd gyújtottak fel. Természetesnek vehetjük tehát, hogy a szerbek által ostromolt Versec, vagy Fehértemplom román és német polgára hamarabb küldte el fiát honvéddnak, mint a császár ígéretében és hadseregében végül csalódott erdélyi Beszterce körüli kis román falvak családapái.

Zárójelben szeretném megjegyezni, hogy az említett alapvetően védekező álláspont mellett volt egy támadó jellegű szerbellenes irány is, amely bár össznemzeti szinten, de csak a román értelmiségre volt jellemző. Ez pedig a szerb vezetésű ortodox egyház román ágának elszakadási törekvése volt.

Nincs mit csodálkozni tehát azon, hogy a frontvonal közelében élő román nemzetőrök családjuk, falvaik kirablását követően honvédegyenru-

hában is bárhová követték a szerbek kezében lobogó kétféjű sasos zászlót – csak hogy megküzdjenek vele. A mai román történetírás nem tartja őket árulónak, de mérhetetlenül kevés figyelmet szentel nekik. Arról évtizedek óta csak egy bukaresti történész, közelmúltban megjelent könyvében olvashatunk, hogy ezen gyalogzászlóaljok között voltak, amelyek Bem vezetése alatt részt vettek Erdély felszabadításában is. Ilyen alakulat volt a szabadságharc egyik legvitézesebb csapatteste, a Bihar megyei számfeletti önkéntesekből Hódossy Miklós, megyei kormánybiztos által 1848 decemberében Nagyváradon megalakított 55. honvédszászlóalj.

A többségében románokat tömörítő zászlóalj Bem kedvencei közé verekedte magát. Újoncai 1848. december 18-án a Börvény völgyében az almási hidat védve estek át a tűzkeresztségen. Állásaikat Urban alezredes 2. román határőr ezredének 2. zászlóalja, a bukovinai határvadászok két százada, valamint román népfelkelők támadták. Nem ez volt az első és egyetlen „román–román” összecsapás, hiszen az erdélyi császári főparancsnok, Anton Puchner tábornagy hadtestének többségét erdélyi sorozású alakulatok tették ki. Ennek ellenére történelmietlen, magyar–román háborúról beszélni. A román felkelők a Habsburgok mellett harcoltak, míg a magyar kormány hadserege valódi forradalmi és nemzetközi sereggé vált. Kissé nehéz lenne a bécsi diákokból alakult akadémiái, vagy az 1000 főnyire duzzadt lengyel légiőről kijelenteni, hogy románellenes céllal harcolt önként Erdélyben. Sajnálatosan tragikus, hogy az erdélyi magyarság ellen irányuló, 1848 októberében kezdődő román pogromok közvetett okát a túlságosan alacsony létszámú reguláris császári hadban találhatjuk. A székelyek és Kolozsvár felé egyszerre manőverező Puchnernek ugyanis egyrészt össze kellett vonnia, másrészt román és szász önkéntesekkel fel kellett töltenie kezdetben csak alig 12 ezer fős seregét, ezért a Nagyszében–Brassó vonal és Kolozsvár közötti megyékben a román légiókat bízta meg a magyar nemzetőrség lefegyverzésével.

Úgyszintén ott találjuk a bihari román önkénteseket a 27. nagyvárad, 29. és 58. aradi honvédszászlóaljokban is. Ez utóbbi kettő a bánáti hadtestben küzdött. Tasnádon a 31. honvédszászlóaljba várták a fiatalokat. Ez, és a Hajdúszoboszlón másodszor is felállított 36., vegyes nemzetiségű zászlóalj azonban már javarészt sorozott, tehát nem feltétlenül harcolni vágyó fiatalokból állt. Urban alezredes az előző év szeptemberében lefolytatott agitációs politikája a Kolozsvár–Szászrégen vonalig 527 észak-

erdélyi faluban járt sikerrel.¹¹ Kolozsvár környékén sokan azért nem mozdultak, mert sikerült őket még időben a királyra felesketni. Máramarosi falu neve szintén csak elvétve fordult elő a listán: ez irányba eredményesen zárta a híradásokat Mihályi Gábor, román származású kormánybiztos. A máramarosiak önkéntes nemzetőrszázlójából 1849 nyarán átalakított 105. honvédszázlóját, és a júliusban sorozott 144. azonban nem Erdélyben került bevetésre. A magyar haderő legmegbízhatóbb katonái voltak a 37. Máriássy gyalogezred zászlóaljának bihari és szatmári magyar és román katonái, valamint a 39. Dom Miguel ezred három zászlóaljának máramarosi románjai.

Mindezek ellenére nem találunk román nemzetiségű fő, vagy törzstisztet a honvéd tisztikarban. A Pákozdnál győztes Móga János személye csak annyiban jelenthet kivételt, hogy az ő családja román származású volt. Ellenben a magyar képviselőház legnagyobb számú nemzetiségi csoportját a 32 fős, lojális román frakció jelentette.¹² Közülük hatan Erdélyből érkeztek.¹³

A magyarországi románokénál sokkal érdekesebb erdélyi társaik részvétele. 1848 nyarán – reformországgyűlésbeli hagyományok alapján – Kővár vidékén tartotta magát legtovább a magyar és román szövetség. A balázsfalvi gyűlés igen keményen fellépett Erdély és Magyarország uniója ellen, de ne feledjük, hogy az eskü szövegében még ott volt az a kitétel, hogy az erdélyi más nemzetek kárára semmit nem cselekszenek. Az elmérgesedett magyar–román vita megoldását Bem sikerei és amnesztia-rendeletei, valamint az olmtúzi alkotmányban csalódott román értelmiség útkeresései jelentették. (A békülékenységet azonban feszültséggel terhelte a székelyek naszódi határőrterületbe telepítésének terve.) A román lakosság most már engedelmeskedett a katonaállítás parancsának. Így alakult meg a 67. számú zászlóalj, csupán Közép-Szolnok megyei románokból, akiket azonban megbízhatatlanság címén áprilisban feloszlattak. Úgyszintén románokból állt a 136. számú Hátszegen felállított csapattest is, a további jelentkezőkből pedig kiegészítették a többi zászlóalj leharcolt emberanyagát. A románok körében végzett nem túlzott mértékű, de

¹¹ Köpeczi: i. m. 1392. p.

¹² Chereșteșiu: i. m. 47. p.

¹³ Köpeczi: i. m. 1385. p.

sikeres toborzásban és sorozásban szerepet játszhatott az is, hogy Bem és Kossuth segített mind az ortodox, mind a görög katolikus papság pénzügyi helyzetén. Az értelmiség megnyerése érdekében pedig Cezar Bolliac vezetésével március 25-én Brassóban elindították az *Espatriatul* című újságot, de említhetnénk még a Sigismund Pop kővári képviselő által szerkesztett *Amicu Poporului* és a *Democratia* című lapokat is. Az Avram Iancu által vezetett érczegységi román ellenállásra kisebb mértékben, de szintén jellemző volt, hogy kvázi mintegy kényszersorozzák a gerillákat. Hadd idézzem Iorga Nicolae hadtörténész 1932-ben megjelent könyvének egyik igazoló mondatát: „A románságra nem nemzeti, hanem társadalmi elnyomatás súlya nehezedett.”¹⁴

A Román Nemzeti Komité 1848. november végén komolyan tartott attól, hogy George Magheru bukaresti forradalmár és mintegy 200 fegyvertelen emigráns társa Kossuthoz kíván csatlakozni. Az erdélyi román értelmiséget érthetően zavarhatta az, hogy a havasalföldi forradalom leverését józan semlegességgel figyelő cári csapatokat 1849 februárjában az erdélyi román nép védelmére hivatkozva kellett behívniuk.¹⁵ A mai román történészek ezt az álságos helyzetet, valamint a császári abszolutizmus mellett fellépő román népfelkelés tényét azzal magyarázzák, miszerint a magyar és az erdélyi román forradalmi mozgalom egy töről fakad, ám 1848 nyarán – nem utolsósorban a kormánycsapatok mihálcfalvi és aranyoslónai bevetése miatt – külön utakra tévedt. Az elmélet kitalálói azonban nem vették figyelembe például azt az adalékot, hogy a újoncozó biztosokat falujukba be nem engedő, vagy a földesúr földjét elfoglaló román parasztok ellen Puchner tábornok vezényelte ki az éppen „kéznél lévő” székely határőr katonákat.

Tudomásunk van arról is, hogy egyes császári mundérban harcoló román reguláris alakulatok több helyen megadták magukat Bemnek, sőt felcsaptak honvédek. Ez történt 1848 decemberében Csucsánál, ahol az elfogott népfelkelőket Bem megeskette, hogy soha többé nem fognak fegyvert a magyarok ellen, majd a jelentkezőket bevette seregébe.¹⁶

¹⁴ IORGA NICOLAE: *Contra dushmaniei dintre natii, Romani si Unguri*. Bucuresti, 1932. 10. p.

¹⁵ I. TÓTH ZOLTÁN: Balcescu Miklós a magyar és a román nép összefogásáért 1848–1849-ben. In *A román és a magyar nép közös küzdelmeinek hagyományából*. Bp., 1954, Szikra, 12. p.

¹⁶ KŐVÁRI LÁSZLÓ: *Okmánytár Erdély Történetének tanulmányozásához*. 136. p

A magyar hadrendek áttanulmányozását követően várhatóan több olyan iratra is bukkanhatnánk, amelyekben többször szerepel az úgynevezett „békés oláh” elnevezés. A honvédcsoportok mellett tulajdonképp nemzetőri feladatot ellátott alakulatok közül feltétlenül meg kell említeni azt a 300 fős csapatot, amelynek tagjai elsőként haltak hősi halált 1849 július 6-án Marisel határában a Vasvári Pál vezette Rákóczi - szabadszerepre rohanó gerillákkal vívott harcban. Rájuk zúdulhatott a legkeményebb roham, mivel az utat tisztítva a sereg előtt vonultak.¹⁷

Őszintén sajnálunk kell, hogy Nicolae Bălcescu és Kossuth minden igyekezete ellenére a román – magyar kiegyezés csak a szabadságharc végén jött létre és így sajnos csak terv maradt az egyenlőre kísérletképpen egy zászlóaljra tervezett román légio moldvai, havasalföldi felszabadító harca, melyet Bem vezetése alatt szerettek volna megindítani. A csapat parancsnokáról és egyenruhájáról még előzetesen döntés született. Avram Iancuban mindig is megvolt a készség a magyarokkal való kiegyezésre – ha azok valóban szavatolják a románok minimális nemzeti követeléseinek megvalósulását. Íme Iancu 1849. július 15-én Topánfalváról írott levelének egy részlete: „Magyar Testvérek, higgyétek el nekünk, hogy ezen két hazában a magyar nem beszélhet román nélkül, a román a magyar nélkül, sem ma, sem a jövőben.”¹⁸

Mint láttuk, a szabadságharc végére tulajdonképp ismét egymásra talált a két nép. Egy nagy és véres kerülőutat követően ismét felcsillant a remény, hogy a népek tavaszának forró napjaihoz hasonlóan ismét együtt fogják védeni a márciusi eredményeket. Akkor, tavasszal román és magyar tüntetők együtt vonultak Szászváros utcáin, a Pesten tanuló román diákok a forradalmat éltették, Brassóban a fiatalok még a kokárdát is kitűzték, Avram Iancu, pedig még júniusban is a magyarországi magyar politikusokhoz kívánt fordulni a románok jogorvoslása ügyében. Mihail Rollner akadémikus marxista szemléletben ugyan, de helyesen állapítja meg a következőket:

„A román jobbágyok tömege a magyar és szlovák jobbágyokkal együtt a forradalomért harcolt. Bălcescu és vele Murgu, Bolliac, Cuza, Dragos ismerték és támogatták ezer és ezer románnak Bem lengyel forradalmi tábornok erdélyi és magyar forradalmi hadserege kereteiben folytatott harcát.”¹⁹

¹⁷ FEKETE SÁNDOR: *Vasvári Pál*. Bp., 1951, Művelt Nép Könyvkiadó, 50. p.

¹⁸ Chereșteșiu: i. m. 45. p.

¹⁹ *A román és a magyar nép közös küzdelmeinek hagyományaiából*. Bukarest, 1954. 31. p.

A Magyar Középponti Vasút pesti indóháza a mai Nyugati pályaudvar helyén. Épült 1844–46-ban W. H. Eduard Sprenger tervei szerint

A 121 méter hosszú, kilenc ívnyílású Vörös híd. 1848-ban épült Pozsony és Lamacs között a Vödric-patak felett. Rohbock Lajos litográfiája, 1860